

Grensoverschrijdend gedrag in pastorale relaties

Seksueel misbruik

Corrie Sleebos

De zestien jaar oude Denise [¹] mocht de jeugdleader in de gemeente graag. Hij straalde een dynamisch christelijk karakter uit, waar zij naar verlangde in haar eigen leven. Toen zij beiden betrokken waren bij een zendingsproject, merkte ze dat hij veel aandacht aan haar gaf. Doordat ze hem volledig vertrouwde, vond ze ook zijn lichamelijke toenadering naar haar prettig. Toch voelde ze zich op een bepaalde manier ongemakkelijk toen grenzen verder werden overschreden. Doordat dit op een geestelijke manier gerationaliseerd werd, gaf ze toe aan het seksuele verlangen van de jeugdleader. Er gingen 25 lange jaren overheen voordat Denise woorden kon geven aan de pijn en het gevoel van verraad, wat dit grensoverschrijdend gedrag met zich mee had gebracht.

Denise heeft haar geloof in God behouden en bleef naar de gemeente gaan. Dit geldt niet voor alle slachtoffers van grensoverschrijdend gedrag door leiders in de gemeente. Velen voelen zich in de steek gelaten. Zij worstelen met schuldgevoelens en schaamte. Mocht dit misbruik al aan het licht komen, dan lijkt er te weinig (geen) aandacht voor het slachtoffer te zijn, terwijl de focus meer lijkt te liggen op hulp aan en herstel van de leider, die zich schuldig gemaakt heeft aan dit grensoverschrijdend gedrag. Tot nu toe was er weinig besef van de machtsongelijkheid in de pastorale relatie. De pastor is namelijk altijd de persoon, die aanspreekbaar is bij grensoverschrijdend gedrag. Het gemeentelid vraagt om hulp en is kwetsbaar. De pastor is daarbij de grensbewaker en niet omgekeerd.

We worden elke keer weer opgeschrikt als een bericht ons bereikt van grensoverschrijdend gedrag. De vraag rijst hierbij hoe ver grensoverschrijdend gedrag reikt in pastorale relaties. Wie hebben er allemaal mee te maken en welk spoor van vernielingen trekt het?²

Reikwijdte

Grensoverschrijdend gedrag kwam voor in het oude testament, in de kerkgeschiedenis en komt voor vandaag aan de dag. Het oude testament verhaalt de geschiedenis van de zonen van priester Eli [³]. God keerde zich tegen deze zonen, omdat zij misbruik maakten van hun positie door seksueel grensoverschrijdend gedrag.

In de vroeg christelijke kerk moest men ook regelmatig optreden tegen dit gedrag⁴. Het zou kunnen dat Paulus juist hierop doelde, toen hij zich sterk uitdrukte: 'Ik tuchtig mijn lichaam en houd het in bedwang, om niet, na anderen gepredikt te hebben, wellicht zelf afgewezen te worden.' [⁵].

Wellicht motiveerden de valkuilen van misbruik de kerkleiders Jerome, Tertullius en Augustinus om geestelijke leiders te instrueren hoe ze met hun eigen seksualiteit om moesten gaan.

Seksueel misbruik is één vorm van grensoverschrijdend gedrag in pastorale relaties en is zeker geen nieuw begrip. Toch zijn er wel nieuwe dimensies aan toegevoegd. Omdat de slachtoffers meer en meer de moed hebben om te durven praten, komt het desastreuze van het probleem steeds meer bovendrijven. De tijd is aangebroken dat wat in het donker gesproken is, in het licht gehoord zal worden en wat verborgen is, bekend gemaakt wordt. [⁶]

Grensoverschrijdend gedrag in pastorale relaties is breed. Het reikt van de schijnbaar onschuldige seksuele intimidatie via manipulatie tot een seksuele relatie. De overtreder kan elke leidinggevende zijn in de gemeente of organisatie. Omdat wij in onze Pinkster- en Evangeliegemeenten veel vrijwilligers kennen in het pastoraat, jeugd en kinderwerk is de reikwijdte van het probleem heel breed. Laat ik vooral duidelijk zijn. Het is niet alleen afhankelijk van bepaalde taken, maar ook van levensfasen en situaties. Alleengaand of getrouwd, jong of oud, ervaren of starter, iedereen wordt blootgesteld aan de verleiding van grensoverschrijdend gedrag. Daarin is niemand uitgezonderd. Geen enkel kerkgenootschap

---

¹ Naam en situatie gewijzigd

² H. 1 van het boek *Betrayal of Trust*, Stanley J. Grenz, is een waardevolle basis voor dit artikel.

³ 1 Sam. 2:12,13,22-25

⁴ 2 Tim. 3:4-9

⁵ 1 Cor. 9:27 vert. NBG

⁶ Luc. 12:2-3

heeft niet te maken met dit probleem, dus ook de Pinkster- en Evangeliegemeenten zijn niet immuun. Ook wij kennen helaas het probleem in het verleden en in het heden.

Reactie van een gemeente

Esther [⁷] was een aantrekkelijke jonge vrouw van midden dertig. Ze was erg geliefd in de gemeente. Wat de meeste mensen niet wisten was dat achter haar opgewekte levenshouding een geschiedenis van misbruik schuilging. Als haar vader teveel gedronken had, kwam zijn schaduwkant naar boven. Hij terroriseerde haar lichamelijk en geestelijk en Esther was vroeger doodsbenauwd voor hem. Eenmaal volwassen geworden trouwde ze een man, die zich in zijn gedrag ontpopte als haar vader. Op een dag stortte ze haar hart uit bij de voorganger en vertelde ze haar familie- en gezinsgeheimen. Deze pastorale man luisterde met een groot invoelingsvermogen. Hij toonde haar alle begrip en aanvaarding, wat een verademing was voor Esther. Ze ontwikkelden een hartelijkheid naar elkaar toe, maar gaandeweg be kroop haar een onbestemd gevoel over de relatie. Zij voelde zich aangetrokken tot de pastor en vroeg zich af of dit wederzijds was. De pastor begon persoonlijke dingen met haar te delen, ook over zijn relatie met zijn vrouw. Esther was geveleid, voelde zich speciaal en betrapte zichzelf op seksuele fantasieën over hem. Toen hij lichamelijke toenadering zocht, reageerde ze daar spontaan op en voelde zich bijzonder. Zo werd Esther deel van het bedrog en de ontrouw van de pastor. Maar ze was ook slachtoffer; van haar verleden, haar gezin van herkomst, haar partner en nu ook van de pastor! De emotionele en geestelijke schade, die deze affaire bij haar aanrichtte zou bijna niet te herstellen zijn. Maar dit was slechts het begin. Toen de andere gemeenteleiders lucht kregen van de relatie probeerden ze eerst een publiek schandaal te voorkomen. Maar de situatie liep uit de hand. De leiders zagen Esther niet als slachtoffer, maar als een verleidster, die hun geliefde pastor verleid had en de gemeente in een kwaad daglicht zette. Esther ontdekte al snel dat ze niet meer welkom was in de gemeente. Ze verloor niet alleen haar eigenwaarde en vertrouwen in geestelijk leiderschap, maar ook alle emotionele en geestelijke bronnen van steun in de gemeente. Was ze eerst een gevangene in het stilzwijgen van de relatie, nu werd ze gevangen gezet door de isolatie.

De reactie van Esthers gemeente op het grensoverschrijdend gedrag van de pastor is helaas typerend voor veel gemeenten. De eerste reactie is het willen bedekken, wat een volkomen onbijbels gegeven is.⁸ Als dit niet lukt, wordt alle energie gericht op het beschermen van de goede naam van de gemeente en de reputatie van de pastor. Esther kreeg de schuld en het gedrag van de pastor viel in de categorie ongepast. Deze reactie werkt niets goeds uit. Het helpt de pastor niet om het destructieve in zijn eigen grensoverschrijdend gedrag te zien. Hij wordt niet aangespoord om zicht te krijgen op zijn dieper liggende motivaties, welke hem leidde tot dit grensoverschrijdend gedrag. Het heeft geen oog voor de machtsongelijkheid van de pastor en het gemeentelid, waarin de pastor dader en het gemeentelid slachtoffer is geworden en zij opnieuw tot slachtoffer wordt gemaakt door de houding en het gedrag van de gemeenteleiding.

Wat doet het met de pastor?

De gevolgen van seksueel misbruik zijn direct zichtbaar in de bediening van de pastor. De overtreder [⁹] wordt nu zelf geraakt door zijn eigen kwaad. Wanneer de affaire openbaar wordt, gaat hij grote verliezen lijden. Sommige verliezen raken zijn bediening. In de gemeente staat hij op non actief, aanhangig het onderzoek. Zijn spreekbeurten buiten de gemeenten worden afgezegd en hij verliest zijn geloofwaardigheid. Ook lijdt hij persoonlijke verliezen. Sommige vrienden zullen afstand nemen. Zijn huwelijk staat onder spanning en zijn kinderen verkeren in grote verwarring. Maar het meest tragische verlies is zijn eigen verraad aan zijn roeping als dienstknecht van God. Dit brengt hem in een ernstige identiteitscrisis en kan leiden tot diepe depressieve gevoelens. Als hij zijn baan verliest als voorganger, brengt dit tevens direct financiële consequenties met zich mee. Door zijn theologische kennis zal hij

---

⁷ Naam en situatie gewijzigd

⁸ Recht doen betekent aan het licht brengen. De Bijbel gaat ons hierin voor in de geschiedenis van Kain, die Abel vermoordde; de dronkenschap van Noach; Abrahams ontkenning van zijn vrouw Sarah; het overspel van David, en daarna moord; de zonen van priester Eli; etc.

⁹ Voor de leesbaarheid van dit artikel kies ik voor de mannelijke vorm. De overtreder kan echter man of vrouw zijn. 96% van de overtreders zijn mannen. (Rutter, *Sex in the forbidden Zone*, 1986. p.20)

zich vergeven kunnen weten door God en mensen. Maar hij heeft niet de ervaring hoe hij om moet gaan met de schande en schaamte. Het kan zijn dat hij zijn boosheid richt op de vrouw, die hem in het ongeluk gestort heeft. Vóór hem ligt een moeilijke toekomst in versluiserde hoop.

Wat doet het met de gemeente?

Het gedrag van de pastor staat nooit op zichzelf. In plaats daarvan worden een heleboel mensen geraakt. Omdat hij functioneert als leider van een christelijke gemeenschap raakt zijn grensoverschrijdend gedrag de gemeente in het hart. Wanneer de affaire van de pastor bekend wordt, lijdt de gemeente grote verliezen. De externe verliezen reiken tot in de wijde omgeving. De geloofwaardigheid van de gemeente is in het geding. Hoe de gemeente omgaat met het probleem bepaalt hoe groot de verliezen zullen zijn.^[10] Intern ontstaan er verschillende partijen onder de gemeenteleden, wat niet te voorkomen is en elk zijn eigen aandacht nodig heeft. Mensen, die de Heer gevonden hebben en geestelijk gegroeid zijn onder de bediening van de pastor raken verward. Ze kunnen zich af gaan vragen of hun eigen geestelijke ervaring wel op waarheid berust. Het veilige geestelijke thuis lijkt gebaseerd te zijn op leugens en is onveilig geworden. De gemeente wordt verscheurd door boosheid, empathie en apathie. Veelal wordt er prematuur geroepen om vergeving. Als wij te snel willen vergeven zonder uit te werken wat er gebeurd is, wat de gevolgen ervan zijn en erkennen hoe wij ons er onder voelen, is de vergeving incompleet. Het doet eerder denken aan een uitingsvorm van ontkennen dan aan diepgaande vergeving.^[11] Alle energie van de gemeente wordt hierdoor opgeslokt. De focus in aandacht verschuift van God aanbidden en dienstbaar zijn naar buiten, naar het gedrag van de pastor, de leidinggevendenden en de gemeenteleden. Oude ziekmakende patronen en systemen komen bovendien en worden op de situatie geprojecteerd. Leiderschap is verdacht geworden.

Wat doet het met het gezin?

Ook zijn vrouw en kinderen lijden hevig onder de situatie. Het is moeilijk om de juiste woorden te vinden om boosheid, verdriet, schuldgevoel, schaamte en ontgoocheling te beschrijven, die op het diepste niveau beleefd worden. Zijn vrouw gaat twifelen aan zichzelf. Is zij wel de juiste vrouw voor haar man geweest? Als deze vragen op haar afkomen als verdachtmakingen van gemeenteleden gaat ze door een hel. Mogelijk vlucht ze in ontkenning en gaat ze pal achter haar man staan. Al haar boosheid richt ze dan op die vrouw, die haar man kapot wil maken. Vaak zal zij het aan de kinderen moeten vertellen op een moment dat zijzelf nog in grote verwarring verkeert. Zij verliest haar positie als vrouw van de pastor. Zij zal lijden onder de financiële consequenties. Ook verliest zij haar emotionele, geestelijke steun en vriendschap, als ze de gemeente verlaat. Het is niet ondenkbaar dat haar huwelijk kan eindigen in een echtscheiding. De kinderen dragen ook de last met zich mee. Ze zien hun verslagen (of bóze) vader en het verdriet (of bitterheid) van hun moeder. Op school horen ze het gefluister of de rechtstreekse opmerkingen. Ook zij verliezen de veiligheid van de gemeente en hun sociale netwerk.

Wat doet het met het betrokken slachtoffer?

Vaak is de betrokken vrouw het eerst uit beeld. Heel weinig mensen maken zich zorgen om háár. Haar probleem is echter drievoudig. Ten eerste zijn daar de problemen, die aanleiding waren tot haar hulpvraag aan de pastor. In plaats van heling te ontvangen is daar boven op een verhouding gekomen met de pastor, die uitermate destructief is voor haar. Nadat de affaire bekend is geworden volgt hierop vervolgens veroordeling, afwijzing en verwerping door de gemeente. Anders gezegd: het welzijn van deze vrouw is bedreigd door problemen in haar gezin van herkomst of ervaringen uit het verleden; vervolgens door het grensoverschrijdend gedrag van de voorganger en tenslotte door de vervreemding van haar geestelijke familie! Vaak wordt haar zelfs de toegang tot de gemeente onttrokken! Het is niet onwaarschijnlijk dat zij gaat lijden aan nachtmerries en het posttraumatische stress syndroom. Ze herleeft de gebeurtenissen steeds weer opnieuw in flashbacks, die angsten

---

¹⁰ Vaak wordt Math. 18:15-20 als richtlijn aangehouden voor hoe gehandeld moet worden. Dit lijkt misschien juist, maar we zien dan over het hoofd dat het hier gaat om een conflict tussen gelijkwaardige broeders/zusters. Bij grensoverschrijdend gedrag in pastorale situaties is er echter sprake van machtsongelijkheid. Dit werpt een ander licht op de situatie.

¹¹ Zie artikelen over aspecten in vergeving door C. Karsten en C. Sleebos in Parakleet nr. 90

oproepen. Ze worstelt met gevoelens van schuld, schaamte, boosheid, wanhoop, verdriet en pijn en eenzaamheid. De geestelijke impact mogen we ook niet over het hoofd zien. Ze is niet alleen misbruikt door haar pastor, veroordeeld door de gemeenteleiding en in de steek gelaten door de gemeenteleden, maar ze gaat ook twifelen aan God. Teveel slachtoffers zijn hun geloof en vertrouwen in God kwijtgeraakt.

Wat doet het met de boodschap van het Evangelie?

Grensoverschrijdend gedrag van de pastor drijft de spot met de christelijke waarden en hun geloofwaardigheid. De boodschap van het Evangelie wordt ongeloofwaardig en is aanleiding tot spot. Niet-christenen in de maatschappij zien hun mening over christenen als huichelaars alleen maar bevestigd. Seksueel misbruik in pastorale relaties raakt ten diepste God in Zijn Wezen. Zijn Lichaam, de gemeente, is onveilig geworden. In plaats van dat het een plaats van genezing is, werd het een plaats van kwetsuren. In plaats van dat Gods Naam geheiligd wordt, is Zijn Naam besmeurd geworden. De belofte van de pastor om God en Zijn gemeente te dienen is failliet. Hij heeft zichzelf gediend en misbruik gemaakt van de kwetsbaren, die aan zijn zorgen waren toevertrouwd.

Wat doet het met de kerkorganisatie?

Veel vragen dringen zich aan ons op. Als pastors leiders zijn in het Lichaam van Christus, waarin een hoge morele standaard kenmerkend is, hoe kan het dan zijn dat de leiders in dit lichaam zich toch schuldig maken aan dit destructieve gedrag?

Als de boodschap van het Evangelie niet krachtig genoeg is in het leven van de pastor om dit grensoverschrijdend gedrag te voorkomen, wat voor betekenis heeft onze boodschap dan nog voor de maatschappij?

Als de vergeten slachtoffers de gemeenteleden zijn, die in de eerste plaats hulp vroegen aan de pastor, waarom is er dan nu zo weinig aandacht voor hen en wordt zo weinig hulp geboden?

Als grensoverschrijdend gedrag door de pastor in feite een verraden vertrouwen is, welke zich kenmerkt in het machtsprobleem en het seksueel probleem, welke maatregelen worden er dan genomen om gemeenteleden hiervoor te beschermen?

Welke verandering moet plaats vinden in het denken van geestelijke leiders om op een juiste manier de geboden pastorale zorg te herstructureren ter bescherming van het gemeentelid?

Als leiders zo kwetsbaar zijn, welke ethische codes, structuren van ondersteuning en aanspreekbaarheid zijn er dan ontwikkeld ter voorkoming van grensoverschrijdend gedrag?

Ethische gedragscode en klachtenprocedure

Als we de ernst gaan zien van grensoverschrijdend gedrag is het niet verwonderlijk dat kerkgenootschappen en christelijke organisaties volop werken aan het afspreken van een ethische gedragscode voor geestelijke leiders, met aandacht voor de persoonlijke- en de beroepsethiek. Daaraan gekoppeld is een Klachtenprocedure. Doordat geestelijke leiders met elkaar de grenzen van ethisch gedrag afspreken en zichzelf daarbij tevens aanspreekbaar maken op overschrijding van die grenzen, gaat er een preventieve werking vanuit. Dit is het eerste doel: voorkomen dat er grensoverschrijdend gedrag plaatsvindt. Iedereen heeft er baat bij dat grensoverschrijdend gedrag voorkomen wordt en dat doen wij met elkaar door elkaar aan te mogen spreken. Het tweede doel is dat er voorzien wordt in een juiste procedure, indien er toch sprake is van grensoverschrijdend gedrag. Daarin ligt de aandacht bij hulp en recht voor alle betrokkenen. Er wordt een veilig klimaat geschapen, waarin het slachtoffer zich gehoord mag weten. De onafhankelijke klachtencommissie buigt zich over de situatie, waarbij beide partijen gelegenheid geboden wordt om hun verhaal te doen en doet een uitspraak. Het kerkgenootschap bepaalt welke maatregelen er getroffen moeten worden. Het hangt van de aard van het grensoverschrijdend gedrag en de houding van de pastor af hoe het vervolgtraject c.q. hersteltraject eruit ziet.

SGL

In Nederland is twee jaar geleden de onafhankelijke Stichting Gedragscode Leidinggevenden [12] van start gegaan. Deze stichting werd geïnitieerd door de Evangelische Alliantie, die hierbij gehoor gaf aan de roep van haar leden. De VPE behoort ook tot de leden van de EA. De stichting SGL is een breed overkoepelend orgaan, die beide eerder genoemde doelen

---

¹² www.SGLmeldpunt.nl

preventief en actief omspannt. Gemeenten en christelijke organisaties worden aangespoord om zich te verbinden met de SGL door lid te worden. Daarmee wint een ieder aan betrouwbaarheid, doordat de gemeente en de pastor door het lidmaatschap uitspreken dat ze aanspreekbaar zijn op hun gedrag.

Moge zo de Kerk van Jezus Christus winnen aan betrouwbaarheid door een veilig thuis te zijn, waar vele verwonde mensen genezing mogen ontvangen en niet opnieuw verwond zullen worden door grensoverschrijdend gedrag in de pastorale relatie!

Bibliografie:

1. Blue, Ken, *Healing Spiritual Abuse*. 1993. Intervarsity Press. 166 blz. ISBN 0 8308 1660 7
2. Dam, van Gideon & Marjo Eitjes. *Een pastor moet je toch kunnen vertrouwen*. 1994. Meinema. 135 blz. ISBN 90 211 3600 7
3. Enroth, Ronald. *Recovering from churches that abuse*. 1994. Zondervan. 166 blz. ISBN 0 310 39877 0
4. Ganzevoort, Ruud R. en Alexander Veerman, *Geschonden lichaam*. 2000. Boekencentrum. 152 blz. ISBN 90 239 0691 8
5. Grenz, Stanley J & Roy D. Bell. *Betrayal of Trust*. 2001. Baker Books. 213 blz. ISBN 0 8010 9114 4
6. Johnson, David & Jeff Van Vonderen. *The Subtle Power of Spiritual Abuse*. 1991. Bethany House Publishers. 234 blz. ISBN 1 55661 160 9
7. Kesler, Jay. *Leiders in Verleiding*. 1997. Barnabas. 134 blz. ISBN 905030 775 2
8. Kessler, Volkert & Martina. *Macht in de gemeente*. 2002. Boekencentrum. 80 blz. ISBN 90 239 1179 2
9. Myer Hopkins, Mary, ed. *Restoring the Soul of a Church*. 1995. The Liturgical Press. 255 blz. ISBN 0 8146 2333 6
10. Wintels, Ton & Jaap Bönker. *Macht en manipulatie*. 2004. Gideon. 160 blz. ISBN 90 6067 835 4